

Hemtenta Att läsa Foucault HT 2009 Elin Grelsson

2. Gör en jämförelse mellan *Vansinnets historia* och första delen av *Sexualitetens historia* i avseende på innehåll, tematik och skisserade utvecklingslinjer i den europeiska mentalitetshistorien.

Jag kommer att i huvudsak uppehålla mig kring tematiken i de två böckerna, då det – i mitt tycke – är där som de mest uttömmande svaren och reflektionerna går att ge.

a. Tematik

Det finns framförallt tre centrala teman som sammankopplar *Vansinnets historia* och *Sexualitetens historia*. Dessa teman är också tätt sammanbundna med varandra och går egentligen inte att skilja åt, men för dispositionens skull har jag valt att avgränsa dem i tre olika huvudrubriker. Även om böckerna skiljer sig åt i upplägg och tydlighet i denna tematik, är detta genomgående.

1. Makt och tal

Här avser jag frågor kring makt och framförallt makten över talet. Vem har en röst och vems röst har legitimitet? Vem tillåts tala och vem måste underkuva sig annat tal, maktens tal?

I *Vansinnets historia* är det ”dåren” som är i fokus. Det är dåren, den vansinnige, som saknar en legitim röst. Samtidigt är den vansinnige hotfull. Bland annat genom att icke-förnuftet riskerar att spridas, som en smitta. Ickeförnuftet måste stängas inne, internaliseras.

Här är makten tydlig, utifrån vem som har rätten att internalisera vem. Talet handlar om ickeförnuftet, där makten kan utdöma ickeförnuft och spärra in individen. Senare i *Vansinnets historia*, under 1800-talet, redogör Foucault för hur diskursen förändras. Talet handlar nu snarare om den vetenskapliga, medicinska aspekten. Man diagnostiserar och kategoriserar. Härigenom blir det det vetenskapliga talet som får den auktoritära rösten.

Under renässansen, menar Foucault, fanns en dialogisk struktur mellan vansinne och förnuft. Dessa stod som växlande poler, där även vansinnet hade ett tal. Men i och med internalisering av de vansinniga förändrades detta. Tystnaden existerade, men var inte absolut. I internaliseringen fanns en kamp, som han betecknar som en ”stum dialog”. I och med läkarens nya auktoritära roll blir tystnaden total.¹ Det finns inget gemensamt språk längre, endast förnuftet talar.

¹ *Vansinnets historia* s. 280

Han menar dock att psykoanalysen löser upp denna tystnad. Freud avskaffar tystnaden och betraktandet. Dock accepterar Freud maktstrukturen mellan läkare-sjuk och Foucault menar att han snarare utvecklar läkarens egenskaper som undergörare av gudomlig status.²

Här finns alltså en tydlig tes kring tystnad, tal och makt.

I *Sexualitetens historia* finns också ett tydligt huvudspår som rör makt och tal. Här ifrågasätter han primärt förbudsteorin, att makten förbjuder och förtrycker. Varför hävdar vi så frenetiskt att vi är sexuellt förtryckta? Foucault menar istället att det aldrig talats så mycket om sexualiteten och könet som de senaste 200 åren. Men talet innebär också att det är maktens tal, makten som vill få oss att tala, makten legitimerar och normaliserar. Här skiljs onaturlighet från naturlighet, såsom förnuft från icke-förnuft, genom vetenskap och medicin. Perversioner blir ”onaturliga” från att bara ha varit ”olagliga”. På samma sätt som det vetenskapliga intresset för det icke-normativa gällande vansinne och förnuft, arbetar det vetenskapliga intresset för sexualitet och könet. Såsom den vansinniga måste bekänna sitt eget oförnuft, måste också den onormala pederasten erkänna sina sexuella handlingar och tankar. Se vidare om erkännandet under punkt tre.

2. Makten är kopplad till vetande

Som jag snuddat vid ovan är makt kopplad till vetande också en genomgående tematik i båda verken. Även här är det tydligare utmejslat i *Sexualitetens historia*, men finns underliggande även i *Vansinnets historia*.

I båda verken är en kritik av positivism och framgångstanke närvarande. I *Vansinnets historia* definieras framstegstanken som den medicinska status som vansinnet får under 1700-talet. Man menar härvid att den medicinska status, den vetenskap som nu kan förknippas och definiera vansinnet, är en framgång. Kunskapen leder människan framåt.

Foucault menar att det snarare handlar om att ”positivismen finner ett nytt grepp över icke-förnuftet, eller snarare upptäcker ett nytt förnuft att försvara sig mot icke-förnuftet med”.³

Det grundläggande antagandet hos Foucault är – kortfattat – att makten och moralen är i maskopi med den medicinska vetenskapen. Vetenskapen kan inte sägas stå utanför maktdiskurserna, lika lite som kunskapen kan existera utan makt.

Detta tydliggörs även i *Sexualitetens historia*. Här menar Foucault att det ständigt pågår ett spel mellan makt och vetande. Makten vill veta, kartlägga, utröna. Genom den medicinska vetenskapen kategoriseras och diagnostiseras könet och sexualiteten. Skiljelinjer mellan

² Vansinnets historia s. 295

³ Vansinnets historia s. 223

onaturligt och naturligt skapas genom en medicinsk vetenskaplig diskurs. Kunskap används för att underordna människor. Vetandet produceras hela tiden av makten. Även här finns en kraftig kritik mot tanken att kunskap emanciperar.

3. Disciplinering och erkännande

I *Sexualitetens historia* tydliggörs Foucaults teori kring makt och disciplinering.

Den moderna makten är inte längre tydlig, den baseras inte på en styrande kung och undersåtar. Istället maskerar makten sina mekanismer och opererar tekniskt. Inte med lag utan normalisering. Inte med straff, utan kontroll. Den moderna makten verkar i normer och är således otydlig, men också föränderlig. Makten är inte strukturer, ej heller individer, den är inte fast eller centraliserad. Snarare är makten en process som återskapas i relationer mellan individer och grupper. Således bevakar vi oss själva och varandra. Makten verkar i individen och är aktiv och producerande.

Genom bevakandet av oss själva, disciplineringen av oss själva i relation till normaliseringen, får erkännandet, beaktelsen, en central roll.

Tankegångarna kring makt är förvisso tydligare i *Sexualitetens historia*. Överlag är tematiken kring makt, tal, vetande och disciplinering mer utmejslade i denna bok, men finns som en underliggande tematik även i *Vansinnets historia*. Även i *Vansinnets historia* nämns bland annat hur individen måste underkasta sig sitt avvikande från normativiteten:

”Det vill säga att den vansinnige blir föremål för bestraffning genom denna skuld; och genom erkännande av denna objektstatus, genom medvetenhet om sin skyldighet bör den vansinnige återkomma till medvetenhet om sig själv som ett fritt subjekt och som ansvarig, och följaktligen återkomma till förnuftet. Denna rörelse genom vilken den vansinnige objektifierar sig för den andre och härigenom får sin frihet, det är en rörelse som man finner i arbetet likaväl som i observationen.”⁴

Den vansinnige måste alltså objektifiera sig själv i normens ögon för att bli ett fritt subjekt. Den icke-förnuftiga måste underkasta sig förnuftets tal om sig själv som ”den andre”, erkänna sig själv utifrån förnuftets diagnostisering, innan denne kan återgå till en subjektsstatus. Handlingar och tankar knyts således till identiteten. På ett liknande sätt opererar makten i *Sexualitetens historia*. Man kan exempelvis jämföra med de sexuella praktiker, som faller utanför normen, som får en beteckning och måste *erkännas*. Praktiken, som till exempel homosexuella handlingar, knyts sedan till identiteten. Individen måste underkasta sig ett tal

⁴ Vansinnets historia s. 265-266

om homosexualitet, en beteckning av sin identitet utifrån förnuftet och normen, för att få ett subjektskap.

Redan i *Vansinnets historia* betonar Foucault således *skulden* och *erkännandet*.

Erkännandet är centralt i *Sexualitetens historia*:

*Utvecklingen av ordet "erkännande" och den juridiska funktion det fått är i sig själv betecknande; "erkännande" betydde först någons bekräftelse på annan persons ställning, identitet och värde, men gick sedan över till att betyda någons erkännande av sina egna handlingar eller tankar."*⁵

Precis som Foucault redogör för i *Vansinnets historia*, avses även här ett bevakande av sin egen individ. Erkännandet av icke-normaliteten, ifråga om både tankar och handlingar.

b. Innehåll

Gällande metodologi och mer övergripande hur tematiken är strukturerad, är det i det avseendet som böckerna skiljer sig som mest åt. Den gemensamma tematik som är påfallande har jag redan behandlat, men det skiljer sig åt hur denna behandlas innehållsmässigt.

Vansinnets historia behandlar talet om vansinne och förnuft. Gränsen mellan vansinne och normalitet. Hur samhället behandlat "dåren", vem som betraktas som "dåre" och synen på vansinne.

Sexualitetens historia består av en huvudtes: En kritik mot den förbudsteori som hävdar att talet kring sexualitet och könet är förbjudet och nedtystat. Istället hävdar Foucault att de senaste 200 åren bestått av en explosion i avseendet tal kring sexualitet och kön. Snarare handlar det om *hur* vi talar om det, hur vi åläggs att bekänna våra begär och kategoriseras därutöver.

Den övergripande skillnaden är härvid att *Vansinnets historia* har ett mer kronologiskt upplägg. Här kartläggs förhållningssättet till vansinne och förnuft från medeltiden fram till 1900-talets psykoanalys. Det som driver berättandet är en genealogisk översikt. Genom det historiska berättandet drivs också teser kring tystnad, vetande, makt och tal fram.

I *Sexualitetens historia* är det istället tesen som är själva kärnan. Teorin exemplifieras sedan genom en historisk diskussion och genom exempel kring makt, sexualitet, litteratur, klass och statsskick.

En viktig skillnad rörande argumentation i förhållande till materialet i de båda böckerna finns också. Medan Foucault i *Vansinnets historia* följer en tydlig linje och har en underliggande huvudtes, består *Sexualitetens historia* mer av ett ständigt ifrågasättande. I den sistnämnda

⁵ Sexualitetens historia s. 76

består flertalet argumentationer av öppna frågor, motargument kring de egna teorierna och besvaranden av dessa. *Sexualitetens historia* är på så vis en tydligare retorisk bok än *Vansinnets historia*.

c. Utveckling

Slutligen ska jag kort beröra någonting kring skisserade utvecklingslinjer, som inte framkommit tidigare.

Utvecklingen, såsom Foucault beskriver den, är densamma i ett avseende: Det medicinska talet, vetenskapen och dess kategoriseringars framväxt. Denna huvudlinje, som i båda böckerna tecknas från 1700-talet och framåt, är central i båda verken. 1700-talet innebar både att makten fick en mer teknisk funktion. Undersåtar blev befolkning och arbetskraft omstrukturerades. Detta får betydelse för både hur man ser på befolkningens sexualitet, kön och tankar. En befolkning som ska vara till nytta, som är grunden i ett samhälle, måste också disciplineras och disciplinera sig själva. Vetenskapens framväxt och medicinens samröre med moral och makt är tydliga utvecklingslinjer i båda böckerna. Befolkningen börjar erkänna sig själva utifrån normen, som avvikande – oavsett om det handlar om osunda tankar och psykisk sjukdom eller onaturligt sexuellt beteende.

Även om *Vansinnets historia* sträcker sig längre tillbaka i sin historieskrivning, tillbaka till medeltiden, finns också ett gemensamt drag i beskrivningen av talet innan 1700. Precis som Foucault beskriver dialogen mellan icke-förnuft och förnuft som en växelverkan, verkar det finnas en liknande dialog gällande sexualitet. Lagen bedömer, inte medicinen. Gränserna mellan sodomi och otrohet är till exempel inte beroende av naturlighet, utan juridik.

Gränserna är med andra ord otydliga, öppna, utom i en rent juridisk mening, tills vetandet vill att vi bekänner och sätter gränser mellan normalt och onormalt.